

УДК 378

Вей Іцян

Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
ORCID ID 0000-0002-1482-3337

Марина Демидова

Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
ORCID ID 0000-0002-3566-2632
DOI 10.24139/2312-5993/2023.02/368-376

МЕТОДИЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ АНСАМБЛЕВОГО МУЗИКУВАННЯ

У статті визначено етапи, педагогічні умови та методи формування навичок міжособистісної взаємодії студентів у процесі ансамблевого музикування. Розглянуто методичку, що спрямована на вдосконалення навичок міжособистісної взаємодії студентів у процесі ансамблевої підготовки. Обґрунтовано умови формування навичок міжособистісної взаємодії студентів, серед яких виділено такі: створення комфортного музично-комунікативного освітнього середовища; інтеграція індивідуальних музично-виконавських потреб та інтересів учасників ансамблю; актуалізація ансамблевої солідарності; спонукання до рефлексії результатів ансамблевого музикування. Окреслено методичні механізми реалізації визначених умов. Серед них такі методи: художньо-творчого проєкту, індивідуального підбору репертуару, конструктивного музично-виконавського фідбеку, збереження творчого балансу.

Ключові слова: міжособистісна взаємодія, майбутні вчителі музичного мистецтва, ансамблеве музикування, умови, методика, майбутні учителі музичного мистецтва.

Постановка проблеми. У музичному мистецтві ансамбль має у своїй основі синтетичний задум, завдяки якому створюється художній образ. Мистецтво ансамблевого музикування ґрунтується на вмінні кожного окремого виконавця розуміти свою мистецьку індивідуальність у колективі, своє мистецьке завдання, виконуючи свою партію, органічно забезпечуючи струнке й цілісне виконання твору. Ансамблеве виконавство благотворно впливає на студентів не тільки в професійному плані, але й формує такі якості, як почуття взаємної поваги, такту, партнерства, самодисципліни, комунікативні навички. Гра в ансамблі неможлива без прийняття особистості іншого, толерантності, взаєморозуміння партнерів, поважного ставлення до висловлювань колег, принциповості та переконаності у відстоюванні власної художньої позиції, вміння поступатися ініціативою. Ансамблеве музикування є своєрідною рольовою моделлю соціально-особистісного спілкування,

надаючи прекрасну можливість як для творчого, так і дружнього спілкування музикантів, комунікативними відмінностями якого є рівноправність і співтворчість. Мистецтво гри в ансамблі суттєво впливає на розвиток таких найважливіших сфер особистості, як соціальне функціонування та емоційне реагування.

Аналіз актуальних досліджень. Одним із шляхів модернізації фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва постає упровадження в навчальний процес інноваційних педагогічних технологій і методів. Інновації, вважає Туркот Т. І, – це «нові форми організації діяльності і управління, нові види технологій, які охоплюють різні сфери життєдіяльності людства» (Туркот, 2011). Малафіїк І. В дає таке визначення педагогічної технології: «Це системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, що ставить своїм завданням оптимізацію форм освіти». Педагогічна технологія – це своєрідний алгоритм дій, правильне виконання яких та ще у заданій послідовності повинно привести до запланованого кінцевого результату». В ідеалі технологія навчання – це така послідовність дій викладача та студентів, при «виконанні якої запланований результат обов'язково має настати» (Малафіїк, 2009).

Значними в ракурсі означеної проблеми стали праці Н. Ашихміної, А. Козир, Л. Олексюк, В. Орлова, Г. Падалки, О. Ребрової, О. Ростовського, І. Смірної, В. Шульгіної, О. Щолокової та ін., що розкривають питання фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, зокрема в класі ансамблевого музикування Вокально-ансамблева підготовка студентів та її специфіка визначали пошуковий інтерес провідних педагогів-практиків та науковців Л. Василенко, О. Матвєєвої, Ю. Мережко, Ван Цзяньшу, Лі Чжаофен, Лі Чуньпен, Пан На та ін.

Проблеми, пов'язані з комунікативними особливостями ансамблевого виконавства, розглядалися в роботах Г. Струве, К. Птиці, Н. Овчаренко та інших, які вважали, що сенс ідеального спілкування між керівником і виконавцями вокального колективу полягає в єдиному гармонійному відчутті композиторського задуму. Проблеми осмислення процесу розвитку окремих аспектів ансамблевого виконавства на народних інструментах) становлять дисертаційні дослідження вітчизняних науковців (В. Грищенко, Т. Барана, Н. Брояко, Б. Водяного, Р. Безуглої та ін.).

Водночас у музичній педагогіці залишаються недостатньо розробленими питання, що пов'язані зі специфікою застосування методик формування навичок міжособистісної взаємодії майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі ансамблевого музикування.

Саме питання міжособистісної взаємодії в контексті підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях з ансамблевої підготовки викликають сьогодні особливий інтерес. Виходячи з цього, **мета нашої статті** полягає в розробці методики спрямованої на вдосконалення навичок міжособистісної взаємодії студентів у процесі ансамблевої підготовки.

Для реалізації мети використано такі **методи**: емпіричні (педагогічне спостереження, вивчення навчально-методичної документації, узагальнення педагогічного досвіду, педагогічне спостереження).

Виклад основного матеріалу. Реалізація прагнення щодо удосконалення навичок міжособистісної взаємодії майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі ансамблевого музикування призвела до збагачення педагогічної теорії та практики навчання такими технологіями, як «особистісно-орієнтована, групової навчальної діяльності, розвивального навчання, формування творчої особистості, модульно-рейтингового навчання та ін.» (Фіцула, 2009). У сучасних музичних навчальних закладах превалює пояснювально-ілюстративна технологія навчання, при якій виконавсько-пізнавальна діяльність має репродуктивний характер. У такій діяльності викладач передає студентам «готові» знання, використовуючи виконавську демонстрацію із застосуванням методу пояснення. Ця «технологія зорієнтована на репродуктивне відтворення знань та їх практичне застосування в процесі виконання за слуховим зразком чи інструкцією методичного характеру» (Ортинський, 2009).

Нагадаємо, що у контексті нашого дослідження упорядковані способи діяльності викладача та студентів, що спрямовані на ефективне розв'язання художньо-виконавських завдань називаються методами навчання

Методика організації міжособистісної взаємодії майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі ансамблевого музикування спрямована на створення спільного плану інтерпретації, художнього образу твору в цілому. Цей процес Мудролюбова І. А. називає «надзвичайно індивідуальним» і таким, що «майже не піддається фіксації та спостереженню» (Мудролюбова, 2016).

У педагогіці поняття метод іноді відносять тільки до діяльності педагога (методи викладання) або учнів (методи навчання). У разі спільної роботи вчителя й учнів або викладача і студента доцільно говорити про методи навчання. Причому впорядкований спосіб діяльності викладача тісно пов'язаний із діяльністю студентів та перебувають у взаємодії. О. Савченко, Н. Бібік, В. Мартиненко метод навчання характеризують трьома ознаками:

- «-позначенням мети навчання,
- способом засвоєння знань,
- характером взаємодії суб'єктів навчання» (Організаційні форми навчання у початковій школі, 2017).

Таким чином, учені вважають, що поняття «метод» відображає:

- способи навчальної роботи викладача/вчителя і способи навчальної роботи учнів у їхньому взаємозв'язку;
- вибір найдоцільніших у конкретній педагогічній ситуації методів навчання;
- специфіку їхньої роботи з досягнення різних цілей навчання» (Організаційні форми навчання у початковій школі, 2017).

Говорячи про теоретико-методичні основи організації міжособистісної взаємодії майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі ансамблевого музикування слід виокремити певні етапи становлення цього процесу. У контексті нашого дослідження ми виокремлюємо три етапи: ознайомчо-мотиваційний, творчо-аналітичний і художньо-комунікативний.

Ознайомчо-мотиваційний етап передбачає активізацію уваги і сприйняття музичного твору. У цей період рекомендується індивідуальна робота педагога з кожним учасником ансамблю. Студенту необхідно навчитися слухати не тільки свою партію, але й загальний план твору. На цьому етапі ми рекомендуємо читати з аркуша в ансамблі нескладні твори, що дає змогу розвинути у студентів швидку адаптацію до нового музичного тексту.

На творчо-аналітичному етапі перед виконавцями постають завдання, що пов'язані з:

- посиленням слухової уваги,
- пристосуванням учасників один до одного,
- динамічною, штриховою, метро-ритмічною синхронністю.

- адаптацією до емоційних реакцій, формуванням м'язових і слухових відчуттів, які залежать від типу темпераменту і нервової системи виконавців.

- створенням правильного балансу звучання (регулювання звуку, зближення сили і характеру зі звучанням інших інструментів).

На всіх етапах важливим є гармонійний розвиток міжособистісних стосунків на основі принципів дружності та взаєморозуміння. Ці відносини відрізняються від інших виконавських типів рівноправним характером спілкування ансамблів. Як підкреслює Полянська, К. В «...в ансамблевій грі панує принцип рівноправності. ... В акомпанементі присутній соліст і учасник, що супроводжує соліста, в ансамблі всі рівні, всі партії однаково рівноцінні» (Полянська, 2016).

На наш погляд, існує два варіанти формування інструментального ансамблю, як єдиного цілого: шляхом самообмеження індивідуальності партнерів, або прояву особистісних якостейого начала кожного ансамбліста. Ми дотримуємося думки вчених, які вважають, що ці варіанти «не суперечать, а доповнюють один одного, і необхідність підпорядкування виконавця ансамблю сприяє виявленню його артистичної індивідуальності» (Панок, Рудь, 2006).

На другому (творчо-аналітичному) етапі слід приділяти більше уваги формуванню метро-ритмічної синхронності виконавців, що передбачає наявність таких якостей, як емоційна реакція, інтуїція, пам'ять на основі м'язових і слухових відчуттів. Фізіолог В. С. Фарфель вважає, що ці якості залежать від типу темпераменту і нервової системи суб'єкта. Необхідно зауважити, що моторна й емоційна природа почуття ритму в кожного виконавця має індивідуальний характер, тому важливо визначити, як студенти ансамблісти сприймають метро-ритмічну організацію музики музиці.

На основі дослідження В. С. Фарфеля нами в процесі експериментальної роботи використовувався метод «ідеомоторного програвання», що полягав у такому: ансамблістам пропонується подумки програти фрагмент, (наприклад, 5 тактів), а потім продовжувати спільне виконання. Текстова розбіжність вказує на різницю у відчутті внутрішнього часу. Надалі робота зводиться до виправлення метро-ритмічного відчуття руху музики. Як вважає фізіолог В. С. Фарфель, у «підсумку тренування можна навчитися керувати часом руху з точністю до частки секунди. Як правило, після

таких експериментів ансамблісти більш вимогливо ставляться до себе і партнерів щодо питань метро-ритмічної синхронності» (Farfel, 1975).

Третій (художньо-комунікативний) етап пов'язаний безпосередньо з виконанням твору. Ху Маньлі у своїх дослідженнях вказує на три основні типи взаємовідносин між учасниками будь-якого колективу – авторитарний, ліберальний і колегіальний. Авторитарний характеризується «максимальним впливом одного з музикантів» і беззаперечним виконанням його вимог іншими. У стабільних творчих колективах авторитарний тип взаємовідносин спостерігається не часто; особливо малоефективним він, вважає дисертантка, є в «проблемних ситуаціях, які вимагають максимальної активності та віддачі від кожного з учасників ансамблю». Ліберальний тип взаємовідносин, характеризується відсутністю особистості музиканта, здатного очолити ансамбль і повести за собою. Саме такі ансамблі часто трапляються в навчальній практиці: тут спільна діяльність музикантів полягає лише в опануванні нових творів, знайомстві з самою практикою професійного ансамблевого виконавства. Колегіальний тип взаємовідносин видається найпрогресивнішим, оскільки дає можливість кожному з ансамблістів найповніше реалізувати свій творчий потенціал. «Партнери, які стали одностудійцями в результаті дискусії, всебічного обміну думками, творчої суперечки, продуктивно працюють у проблемних ситуаціях, взаємодоповнюють один одного». Спільне виконання в ансамблі вимагає однакового розуміння «ідейно-художнього задуму та стилістичних особливостей твору, єдиних темпів, динаміки, штрихів», вважає автор дослідження (Ху Маньлі, 2016).

Висновки. Виходячі з вищесказаного ми зробили такі висновки.

1. Серед педагогічних умов щодо формування навичок міжособистісної взаємодії майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі ансамблевого музикування ми виділили такі:

- створення комфортного музично-комунікативного освітнього середовища;
- інтеграція індивідуальних музично-виконавських потреб та інтересів учасників ансамблю;
- актуалізація ансамблевої солідарності;
- спонукання до рефлексії результатів ансамблевого музикування.

2. У контексті нашого дослідження ми виокремлюємо три етапи формування навичок міжособистісної взаємодії: ознайомчо-мотиваційний, творчо-аналітичний і художньо-комунікативний.

3. Основними методичними механізмами реалізації визначених умов формування навичок міжособистісної взаємодії студентів в процесі ансамблевого музикування стала низка методів: художньо-творчого проєкту, індивідуального підбору репертуару, конструктивного музично-виконавського фідбеку, збереження творчого балансу.

Метод художньо-творчого проєкту передбачає діалогову міжособистісну взаємодію всіх учасників проєкту, готовність майбутніх учителів музичного мистецтва самостійно досягати цілей ансамблевого музикування, логічно вибудувати та систематизувати мету ансамблевого проєкту, створювати та презентувати музично-комунікативне освітнє середовище. Цей метод стимулює творчість, комунікацію та співпрацюздобуваїв.

Метод індивідуального підбору репертуару сприятиме активній участі в ансамблі, а також сприятиме налагодить взаємодію, співпрацю та партнерство між майбутніми вчителями музичного мистецтва. Репертуарна стратегія повинна базуватися на методичних принципах, які підтримують ідею, що музичні твори повинні позитивно впливати на емоційну сферу учасників ансамблю.

Метод конструктивного музично-виконавського фідбеку передбачає систематичне надання інформації та зворотного зв'язку від викладачів та партнерів по ансамблю щодо виконання музичного твору та спільної музичної взаємодії. Під час ансамблевих занять викладачі повинні активно взаємодіяти з майбутніми вчителями музичного мистецтва, надаючи їм конструктивну оцінку та відгуки щодо їхнього виконавства. Важливо, щоб цей фідбек був спрямований на позитивне підкріплення сильних сторін кожного здобувача, а також на покращення та розвиток «слабких» аспектів їхнього музичного виконання.

Метод збереження творчого балансу передбачає створення рівноваги між самовираженням кожного учасника ансамблю і спільним звучанням ансамблевого твору. Використання цього методу стимулює учасників до виявлення та розвитку своїх індивідуальних музичних характеристик та виконавського стилю, але одночасно наголошує на необхідності підпорядкування власного виконання загальному звучанню ансамблю.

ЛІТЕРАТУРА

- Безугла, Р. І. (2004). *Баянне мистецтво в музичній культурі України (друга половина XX ст.)* (автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.01). Київ (Bezugla, R. I. (2004). *Bayan Art in the Music Culture of Ukraine (Second Half of the 20th Century)* (Doctoral dissertation abstract in Art Studies: 17.00.01). Kyiv).
- Брояко, Н. Б. (1997). *Теоретичні аспекти виконавської техніки бандуриста*. Івано-Франківськ: Обл. друкарня (Broiako, N. B. (1997). *Theoretical Aspects of Bandura Performer's Technique*. Ivano-Frankivsk: Regional Printing House).
- Водяний, Б. О. (2013). *Народна інструментальна музика Західного Поділля: проблема еволюції традиційних форм музикування* (автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.02). Київ (Vodiani, B. O. (2013). *Folk Instrumental Music of Western Podillia: the Problem of Evolution of Traditional Musical Forms* (Doctoral dissertation abstract in Art Studies: 17.00.02). Kyiv).
- Грищенко, В. (2003). *Методика організації та роботи підліткового класичного ансамблю гітаристів* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02). Київ (Hryshchenko, V. (2003). *Methodology of Organizing and Working with a Teenage Classical Guitar Ensemble* (Doctoral dissertation abstract in Pedagogical Sciences: 13.00.02). Kyiv).
- Баран, Т. М. (2003). *Концертні цимбали: історико-теоретичний та методологічно-виконавський підходи* (автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03). Київ (Baran, T. M. (2003). *Concert Cimbalom: Historical-Theoretical and Methodological-Performance Approaches* (Doctoral dissertation abstract in Art Studies: 17.00.03). Kyiv).
- Малафіїк, І. В. (2009). *Дидактика*. К.: Кондор (Malafiiik, I. V. (2009). *Didactics*. Kyiv: Kondor).
- Мудролюбова, І. О. (2016). *Методика навчання сольфеджіо молодших школярів у спеціалізованих мистецьких навчальних закладах* (дис. ... канд. пед. наук). Київ (Mudroliubova, I. O. (2016). *Teaching Methods of Solfege to Younger Schoolchildren in Specialized Art Educational Institutions* (Ph.D. thesis) Kyiv).
- Організаційні форми навчання у початковій школі* (2017). К.: Видавничий дім «Сам» (*Organizational Forms of Teaching in Elementary School* (2017). Kyiv: Publishing House "Sam").
- Ортинський, В. Л. (2006). *Педагогіка вищої школи*. К.: Центр учбової літератури (Ortynskyi, V. L. (2006). *Higher School Pedagogy*. Kyiv: Center of Educational Literature).
- Панок, В. Г., Рудь, Г. В. (2006). *Психологія життєвого шляху особистості*. К.: Ніка-Центр (Panok, V. H., Rud, G. V. (2006). *Psychology of Personality's Life Path*. Kyiv: Nika-Center).
- Полянська, К. В. (2016). Особливості формування навичок ансамблевої гри в учнів-віолончелістів у дитячих музичних школах та дитячих школах мистецтв. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*, 2 (8), 214–224 (Polianska, K. V. (2016). Features of Ensemble Playing Skills Formation in Cello Students in Children's Music Schools and Art Schools. *Current Issues of Art Education and Upbringing*, 2 (8), 214–224).
- Смірнова, І. В., Калашник, М. П. (2021). *Ансамблеве письмо: теорія та композиторська практика*. Харків: ТОВ «Планета-Прінт» (Smirnova, I. V., Kalashnik, M. P. (2021). *Ensemble Writing: Theory and Composer's Practice*. Kharkiv: Planet-Print LLC).

- Туркот, Т. І. (2011). *Педагогіка вищої школи*. К.: Кондор (Turkot, T. I. (2011). *Higher School Pedagogy*. Kyiv: Kondor).
- Ху, Манлі (2016). Специфіка підготовки майбутніх учителів музики до роботи з вокальними ансамблями. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*, 21 (26), 62-66 (Hu, Manli (2016). Specifics of Future Music Teachers' Preparation for Work with Vocal Ensembles. *Scientific Journal of M.P. Drahomanov National Pedagogical University. Series 14. Theory and Methodology of Art Education*, 21 (26), 62-66).
- Фіцула, М. М. (2009). *Педагогіка*. К.: Академвидав (Fitsula, M. M. (2009). *Pedagogy*. Kyiv: Akademvydav).
- Farfel, V. S. (1975). *Management of the movements in sport*. FiS.

SUMMARY

Wei Yiqian, Demydova Maryna. Methodological mechanisms of forming interpersonal interaction skills of future music teachers in the process of ensemble music making.

The article deals with the methodology aimed at improving students' interpersonal interaction skills in the process of ensemble training. The conditions for the formation of students' interpersonal interaction skills are substantiated, among which the following are highlighted: creating a comfortable musical and communicative educational environment; integration of individual musical and performance needs and interests of ensemble members; actualisation of ensemble solidarity; encouragement to reflect on the results of ensemble musicianship. The methodological mechanisms for the implementation of these conditions are outlined. These methods include: artistic and creative project, individual selection of repertoire, constructive musical and performance feedback, and maintaining creative balance. The formation of interpersonal interaction skills can be divided into three stages: introductory-motivational, creative-analytical, and artistic-communicative.

During the introductory-motivational stage, attention and perception of the musical piece are activated. Individual work with each ensemble member is recommended during this period.

At the creative-analytical stage, performers are tasked with:

- *Strengthening auditory attention.*
- *Adapting participants to each other.*
- *Achieving dynamic, shading, and metrorhythmic synchronicity.*
- *Adapting to emotional reactions, developing muscle and auditory sensations that depend on performers' temperament and nervous system.*
- *Creating the right balance of sound (adjusting volume, aligning strength and character with the sound of other instruments).*

The third (artistic-communicative) stage is directly related to the performance of the piece.

Key words: *interpersonal interaction, future music teachers, ensemble musicianship, conditions, methods, future music teachers.*